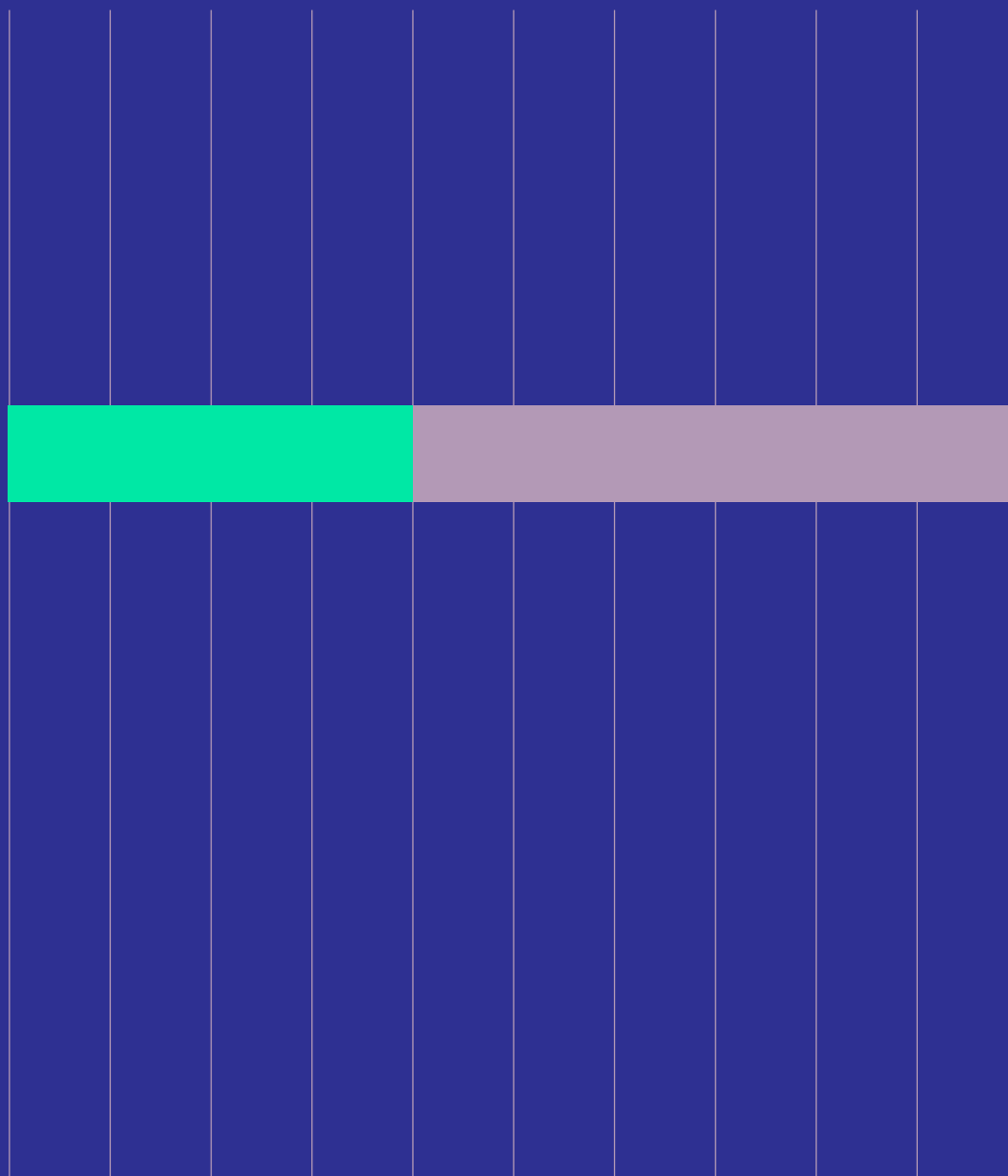

STAN CZYTELNICTWA

W POLSCE W 2020 ROKU

BIBLIOTEKA
NARODOWA

Roman Chymkowski, Zofia Zasacka

STAN CZYTELNICTWA W POLSCE W 2020 ROKU

42%

**NIEDUŻY WZROST POZIOMU CZYTELNICTWA
W 2020 ROKU**

W 2020 roku na zadawane Polakom od blisko trzech dekad pytanie o czytanie w całości lub fragmencie co najmniej jednej książki w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie twierdząco odpowiedziało 42% respondentów. Rezultat ten można uznać za jedną z najważniejszych informacji uzyskanych w tej edycji badania. Biorąc pod uwagę dane ubiegłoroczne i wcześniejsze (zob. Wykres 1), można mówić o wzroście odsetka osób deklarujących czytanie książek. Po raz ostatni taki wynik odnotowaliśmy sześć lat temu. Czy jest to wydarzenie jednorazowe, czy też zwiastun nowego trendu, okaże się w przyszłości – na razie można ostrożnie mówić o powodach do optymizmu, choć do poziomu wskaźników z początku XXI wieku jeszcze daleko.

WYKRES 1. Czytanie książek w latach 2000–2020 (dane w procentach)

Źródło: Biblioteka Narodowa

KTO CZYTA KSIĄŻKI?

Tak jak w poprzednich latach, przy czym w omawianym roku widać to jeszcze wyraźniej, zdecydowanie można powiedzieć, że **lektura książek jest domeną kobiet**. Kobiety czytają częściej niż mężczyźni (odpowiednio 51% i 33%), wśród kobiet większa jest również grupa osób czytających najintensywniej – co najmniej 7 książek w ciągu roku przeczytało 15% z nich (w przypadku mężczyzn odsetek ten wynosi 7%). Nie bez znaczenia jest tu fakt, że także wśród osób z wyższym wykształceniem przeważają kobiety. Przyjemność płynącą z lektury książek kobiety mają znacznie bardziej uwewnętrznioną (zapewne ze względu na przeciętnie większą liczbę lat przeznaczonych na zdobywanie wykształcenia) – 52% z nich lubi lub bardzo lubi czytać książki (taką postawę deklaruje 32% mężczyzn), natomiast nie lubi lub bardzo nie lubi tego robić 23% respondentek (w przypadku mężczyzn 44%). Ponadto wśród nieczytających mężczyzn wyraźnie liczniej reprezentowani są ci, którzy nie czytają książek od dawna – 20% z nich twierdzi, że nigdy nie czytało żadnych książek, a 60%, że robiło to tylko w okresie nauki w szkole.

TABELA 1. Płeć a czytanie książek

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy, tzn. od listopada 2019 do listopada 2020 roku czyta(a) Pan(i), w całości lub fragmencie, albo przegląda(a) Pan(i) jakieś książki?	Ogółem	Płeć	
		Mężczyzna	Kobieta
Nie	58%	67%*	49%*
Tak, 1–2 książki	18%	15%*	21%*
Tak, 3–6 książek	13%	11%*	15%*
Tak, 7–11 książek	5%	4%*	6%*
Tak, 12–23 książki	3%	2%*	5%*
Tak, 24 i więcej	2%	1%*	4%*
Liczebność	2015	953	1062

Źródło: Biblioteka Narodowa

Gwiazdką zaznaczono różnice statystycznie istotne na poziomie istotności 0,05.

Istotną zmienną demograficzną różnicującą deklaracje czytania książek jest również wiek. **Im młodszy ankietowany, tym większe prawdopodobieństwo, że czyta książki**. Najmniej czytelników jest wśród osób najstarszych – powyżej 60 lat 33%, a powyżej 70 lat tylko 22%. W grupie wiekowej 15–18 lat czytelników jest aż 76%, co w sposób oczywisty wiąże się z pobieraniem nauki w szkole, choć warto przy tym odnotować fakt, że jednocześnie co czwarta osoba w tej grupie deklaruje, że w ciągu roku nie czytała żadnej książki. Trudno sobie wyobrazić, że uczęszczając do szkoły można nie mieć kontaktu z książkami, prawdopodobnie zatem część badanych, którzy udzielili takiej odpowiedzi, nie traktuje jako książki materiałów dydaktycznych udostępnianych online przez nauczycieli czy też samodzielnie zdobywanych w internecie.

Czytanie książek częściej deklarują mieszkańcy miast co najmniej półmilionowych (55%) oraz tych liczących 50–100 tys. mieszkańców (56%). Najmniej czytelników książek

TABELA 2. Miejsce zamieszkania a czytanie książek

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy, tzn. od listopada 2019 do listopada 2020 roku czytał(a) Pan(i), w całości lub fragmencie, albo przeglądał(a) Pan(i) jakieś książki?	Ogółem	Wielkość miejscowości						
		wieś	miasto do 20 tys.	miasto 20–49 tys.	miasto 50–99 tys.	miasto 100–199 tys.	miasto 200–499 tys.	miasto powyżej 500 tys.
Nie	58%	63%*	62%	55%	44%*	67%*	50%	42%*
Tak, 1–2 książki	18%	18%	16%	20%	22%	18%	14%	21%
Tak, 3–6 książek	13%	13%	11%	12%	17%	9%	16%	16%
Tak, 7–11 książek	5%	3%*	6%	7%	6%	3%	7%	7%
Tak, 12–23 książki	3%	2%*	1%*	3%	4%	2%	5%	10%*
Tak, 24 i więcej	2%	1%*	2%	2%	8%*	–	7%*	3%
Liczebność	2015	795	305	212	170	172	156	205

Źródło: Biblioteka Narodowa
Gwiazdką zaznaczono różnice statystycznie istotne na poziomie istotności 0,05.

jest na wsiach (37%) i w miastach do 20 tys. mieszkańców (38%). Nie jest przy tym tak, że sama okoliczność mieszkania w mieście czyni ludzi czytelnikami – na te wyniki wpływ ma fakt, że na wsiach i w małych miastach mieszka stosunkowo wiele osób z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym, a poziom wykształcenia jest związany z emocjonalnym stosunkiem do czytania książek czy stopniem internalizacji tej praktyki.

TABELA 3. Subiektywna ocena własnej sytuacji materialnej a czytanie książek

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy, tzn. od listopada 2019 do listopada 2020 roku, czytał(a) Pan(i), w całości lub fragmencie, albo przeglądał(a) Pan(i) jakieś książki?	Starca na wszystko i jeszcze oszczędzamy na przyszłość	Starca na wszystko bez specjalnych wyrzeczeń, lecz nie oszczędzamy na przyszłość	Żyjemy oszczędnie i dzięki temu starca na wszystko	Żyjemy bardzo oszczędnie, aby odłożyć na poważniejsze zakupy	Pieniądzy starca tylko na podstawowe potrzeby	Pieniądzy nie starca nawet na najtańsze jedzenie
Nie	37%*	43%*	58%	67%*	81%*	82%*
Tak, 1–2 książki	19%	23%	20%	14%*	8%*	18%
Tak, 3–6 książek	26%*	14%	12%	11%	8%*	–
Tak, 7–11 książek	9%	8%	4%	3%	2%*	–
Tak, 12–23 książki	7%	4%	3%	2%	1%	–
Tak, 24 i więcej	2%	6%*	2%	2%	–	–
Trudno podać liczbę	1%	1%	1%	1%	–	–
Liczebność	134	267	1135	314	148	18

Źródło: Biblioteka Narodowa
Gwiazdką zaznaczono różnice statystycznie istotne na poziomie istotności 0,05.

Postawy lekturowe Polaków różnicuje także ich **sytuacja rodzinna**. Więcej czytelników jest wśród osób, w których domach mieszkają dzieci i młodzież do 18 roku życia. Daje się też zaobserwować pewną prawidłowość, a mianowicie w grupie osób mających dzieci wyraźnie mniej czytają osoby, których dzieci są co najwyżej w wieku przedszkolnym. Można domniemywać, że osobom tym codzienne obowiązki związane z opieką nad dziećmi nie pozostawiają dość czasu i sił na lekturę dłuższych tekstów.

Czytanie książek jest związane również z **subiektywną oceną własnej sytuacji materialnej**, przy czym nie jest ona prostym odzwierciedleniem poziomu dochodów, choć niewątpliwie ma związek z sytuacją materialną i socjalną. Optymizm w tej dziedzinie przejawiają przede wszystkim osoby najlepiej wykształcone, w wieku produkcyjnym, zamieszkujące głównie duże miasta. Częściej czytają ci, którym – w ich ocenie – pieniędzy starcza na wszystko (57%) oraz ci, którzy oprócz tego są w stanie odkładać jakieś środki na przyszłość (63%). Taka prawidłowość nie oznacza jednak, że wśród osób znajdujących się w najtrudniejszym położeniu ekonomicznym, a więc takich, którym pieniędzy nie starcza na zaspokojenie elementarnych potrzeb życiowych, nie ma czytelników – jest ich zauważalna grupa (18%). Czytanie książek jest tą formą uczestnictwa w kulturze, z którą – z uwagi na dostęp do bibliotek – nie muszą się wiązać wysokie koszty.

KSIĘGOZBIORY DOMOWE

Posiadanie książek w domu nie jest zjawiskiem powszechnym, 31% badanych nie ma żadnych książek lub ma tylko podręczniki szkolne. Księgozbiory domowe posiada 64% respondentów, gromadzenie zarówno książek papierowych, jak i elektronicznych deklaruje zaś zaledwie 6%. Także wśród osób posiadających dzieci do 18 roku życia są takie, w których domach nie ma żadnych książek (11%) lub są tylko podręczniki szkolne (12%). Jak pokazuje wykres 2, przeszło połowa domowych księgozbiorów zawiera do ok. 50 tomów. Względnie duże kolekcje książek (powyżej 500 woluminów) są w posiadaniu znikomego odsetka badanych, przy czym dotyczy to również osób z wyższym wykształceniem (takie księgozbiory ma ok. 3% z nich). Książkami otaczają się przede wszystkim ci, którzy mają do nich pozytywny lub bardzo pozytywny stosunek emocjonalny – ok. 8% osób deklarujących takie postawy posiada na własność więcej niż 500 tomów.

Posiadanie książek w swoim otoczeniu sprzyja ich czytaniu. Najintensywniej czytają książki ci, którzy mają ich wiele, natomiast w grupie osób nieposiadających w miejscu zamieszkania żadnych książek czytelników jest zaledwie 6%.

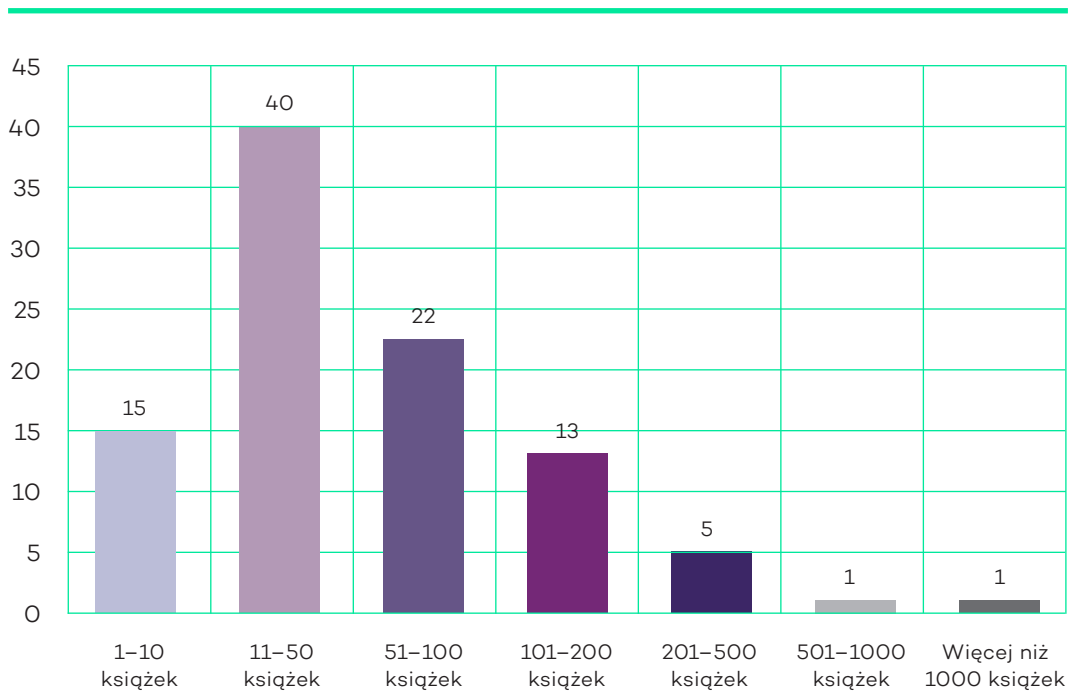
Księgozbiory domowe częściej posiadają ci, w których domach mieszkają dzieci do 18 roku życia. Niemniej warto odnotować, że przeszło 20% osób z tej grupy nie ma żadnych książek lub ma tylko podręczniki szkolne.

TABELA 4. Księgozbiory domowe a posiadanie dzieci

	Ogółem	Dzieci do 18 lat w domu		Dzieci w domu w wieku:			
		Nie	Tak	0-3 lata	4-6 lat	7-12 lat	13-18 lat
Nie, w ogóle nie ma książek	23%	27%*	11%*	17%	8%*	8%*	9%*
Tak, są, ale tylko podręczniki szkolne	8%	6%*	12%*	8%	14%	15%*	13%*
Tak, i są to różne książki, ale tylko w formie tradycyjnych książek papierowych	64%	62%*	70%*	69%	69%	70%	74%*
Tak, i są to różne książki, zarówno w formie tradycyjnych książek papierowych, jak i e-booków	6%	5%	7%	6%	10%	6%	4%
Liczebność	2015	1460	555	124	109	250	246

Źródło: Biblioteka Narodowa

Gwiazdką zaznaczono różnice statystycznie istotne na poziomie istotności 0,05.

WYKRES 2. Wielkość księgozbiorów domowych, N=1408 (w procentach)

Źródło: Biblioteka Narodowa

CZYTANIE KSIĄŻEK W FORMATACH CYFROWYCH

W 2020 roku prawie co czwarta badana osoba w wieku co najmniej 15 lat (23%) nie korzystała z komputera, tabletu ani smartfona. Poza światem cyfrowym znajdowały się przede wszystkim osoby najstarsze (83% w grupie powyżej 70 lat), o najniższym poziomie wykształcenia (50% respondentów z wykształceniem podstawowym lub

gimnazjalnym i 37% z wykształceniem zasadniczym zawodowym), emeryci i renciści (62%), bezrobotni (47%), osoby nieposiadające w domu żadnych książek (46%) i takie, które bardzo nie lubią ich czytać (43%). Tak pojęte wykluczenie cyfrowe częściej jest udziałem mieszkańców wsi i miast co najwyżej dwudziestotysięcznych (27%). **Najintensywniej (powyżej 8 godzin dziennie) z mediów cyfrowych korzystają osoby najmłodsze (13% w grupie od 15 do 18 roku życia), uczące się lub studiujące (9%), posiadające papierowe i elektroniczne książki (19%), bardzo lubiące je czytać (8%).** Pod tym względem wyróżniają się także respondenci mający dzieci do 18 roku życia (6%), zwłaszcza zaś w wieku 13–18 lat (9%), a więc osoby w wieku produkcyjnym, generalnie aktywne zawodowo.

Urządzenia mobilne (tablety i smartfony) służą badanym (zwłaszcza tym relatywnie młodszym¹) m.in. jako narzędzia dostarczające rozrywki, przy czym – jak można domniemywać na podstawie najczęściej instalowanych aplikacji służących zaspokajaniu tego rodzaju potrzeb poprzez uiszczanie jednorazowej opłaty lub opłacanie abonamentu – chodzi tu przede wszystkim o filmy i seriale oraz szeroko rozumianą muzykę popularną.

Generalnie aplikacje służące do odpłatnego korzystania z różnego rodzaju treści kulturalnych wyraźnie częściej posiadają osoby pozytywnie oceniające swoją sytuację materialną, takie, które deklarują, że bez szczególnych wyrzeczeń są w stanie zaspokajając wszystkie bieżące potrzeby życiowe. Co ciekawe – z najpopularniejszej aplikacji muzycznej Spotify częściej korzystają respondenci posiadający dzieci do 18 roku życia niż ci, którzy ich nie mają, przy czym tak wyraźnej zależności nie da się zaobserwować w przypadku serwisów filmowych. **Z płatnej rozrywki dostępnej za pomocą narzędzi cyfrowych chętniej korzystają osoby, które posiadają na własność książki, zarówno drukowane, jak i elektroniczne** – w tej grupie Netflix i Spotify mają po 34% użytkowników, a Storytel 11%.

Tak jak w poprzednich edycjach badania, zapytano czytelników m.in. o formę wymienianych przez nich książek, o to, czy miały one postać drukowanych kodeksów czy plików cyfrowych. **Czytelnicy zdecydowanie preferują książki papierowe.** Książki w postaci elektronicznej, czytane z ekranu komputera, czytnika, telefonu lub tabletu wymieniło zaledwie 5% osób czytających książki. Ten sposób lektury najpopularniejszy jest wśród najmłodszych badanych (wskazało go 14% czytelników od 15 do 18 roku życia) i osób uczących się (14%), co wiąże się zapewne z trybem udostępniania materiałów dydaktycznych przez nauczycieli i wykładowców. Czytaniu książek w formatach cyfrowych sprzyja również systematyczne korzystanie z komputera i urządzeń mobilnych (prawie co piąty badany poświęcający na to co najmniej 8 godzin dziennie czyta książki na ekranie), tym niemniej nawet w tej grupie książki papierowe cieszą się większym zainteresowaniem.

¹ Na pytanie o aplikacje zainstalowane na urządzeniach mobilnych odsetek braków odpowiedzi jest statystycznie mniejszy w młodszych grupach wiekowych, co pozwala przypuszczać, że młodszy użytkownicy są bardziej świadomymi konsumentami technologii cyfrowych.

TABELA 5. Przeciętny czas użytkowania komputera, tabletu lub smartfona w ciągu dnia a posiadanie książek

	Ogółem	Czy w domu są książki			
		Nie, w ogóle nie ma książek	Tak, są, ale tylko podręczniki szkolne	Tak, i są to różne książki (papierowe)	Tak, i są to różne książki (papierowe i e-booki)
W ogóle nie używam komputera, tabletu ani smartfona	23%	46%*	19%	16%*	5%*
Mniej niż jedną godzinę	17%	17%	18%	18%	13%
1–5 godzin	45%	30%*	47%	50%*	46%
5–8 godzin	11%	6%*	13%	12%	17%
8 godzin i więcej	4%	2%*	4%	4%	19%*
Liczebność	2015	455	153	1294	113

Źródło: Biblioteka Narodowa
Gwiazdką zaznaczono różnice statystycznie istotne na poziomie istotności 0,05.

Z uwagi na fakt, że badanie – koncentrując się na czytaniu książek – nie obejmuje swym zasięgiem wszelkich możliwych praktyk lekturowych, powyższych spostrzeżeń nie należy interpretować w ten sposób, iż Polacy więcej czytają treści utrwalonych za pomocą druku niż tych dostępnych w internecie, lecz jedynie, że **tę specyficzną formę lektury, jaką jest czytanie książek, częściej i chętniej praktykuje się w formie analogowej niż cyfrowej.**

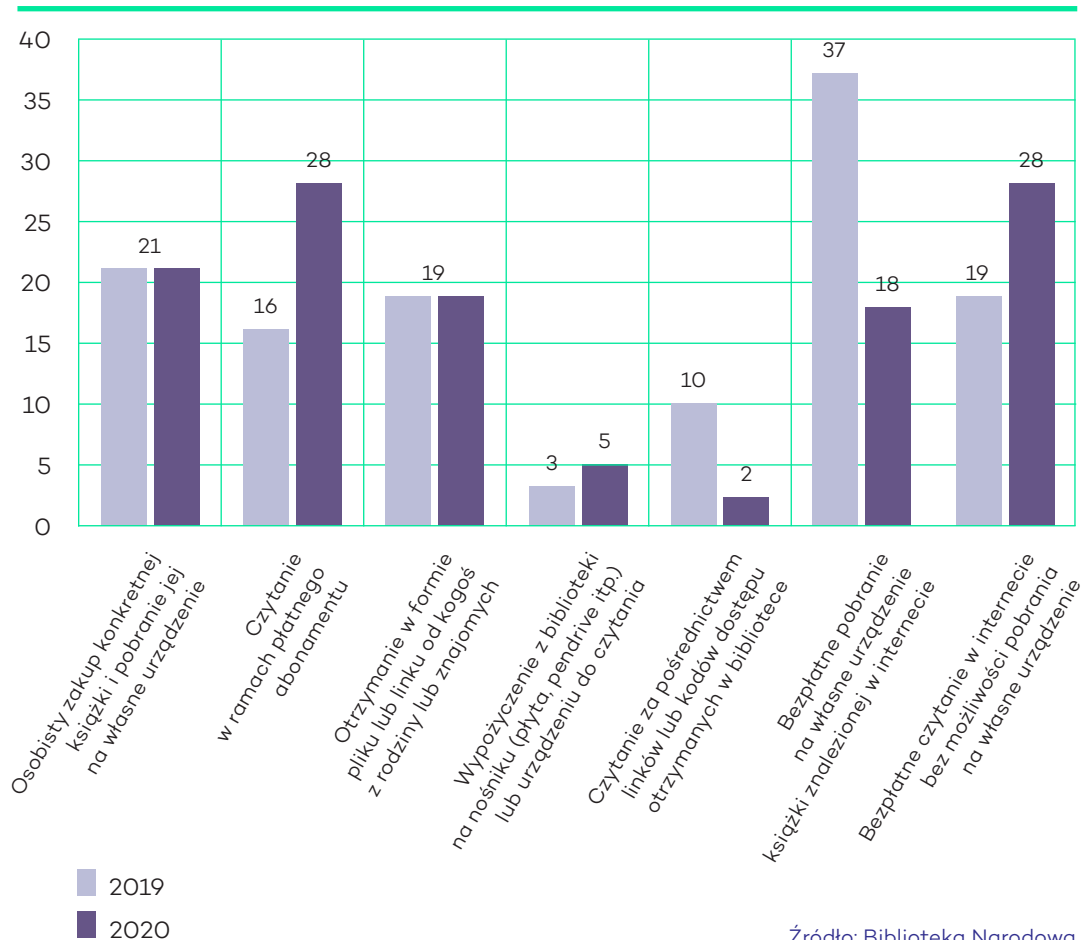
TABELA 6. Czytanie książek na ekranie komputera, tabletu lub smartfona

	Ogółem	Wiek				Korzystanie z komputera				
		15–24	25–39	40–59	60 lat i więcej	W ogóle nie używam komputera, tabletu ani smartfona	Mniej niż jedną godzinę	1–5 godz.	5–8 godz.	8 godz. i więcej
Czytanie książek na ekranie komputera, tabletu lub smartfona	5%	11%*	6%	3%	4%	–	6%	4%*	10%	19%*
Liczebność	853	129	235	289	201	90	122	477	115	50

Źródło: Biblioteka Narodowa
Gwiazdką zaznaczono różnice statystycznie istotne na poziomie istotności 0,05.

Książki do czytania można kupować również w formie plików pobieranych na komputer lub inne urządzenie mobilne. Taki sposób – podobnie jak rok wcześniej – zadeklarowało 21% osób czytających książki na ekranach. W 2020 roku odnotowaliśmy mniejsze zainteresowanie książkami pobranymi bezpłatnie z internetu (18% w stosunku do 37%). Z drugiej strony zwraca uwagę **relatywnie wysoki odsetek czytelników korzystających z książek udostępnianych w formie streamingu w ramach opłaty abonamentowej (28%)**, przy czym ta metoda jest związana raczej z indywidualnymi decyzjami zakupowymi niż z pośrednictwem bibliotek, które swoim użytkownikom oferują linki i kody dostępu do tego rodzaju serwisów. Książki cyfrowe, podobnie jak papierowe, otrzymuje się też od znajomych (także tych wirtualnych), co jest szczególnie popularne wśród osób z wykształceniem średnim (54% z nich zadeklarowało otrzymanie takiego prezentu).

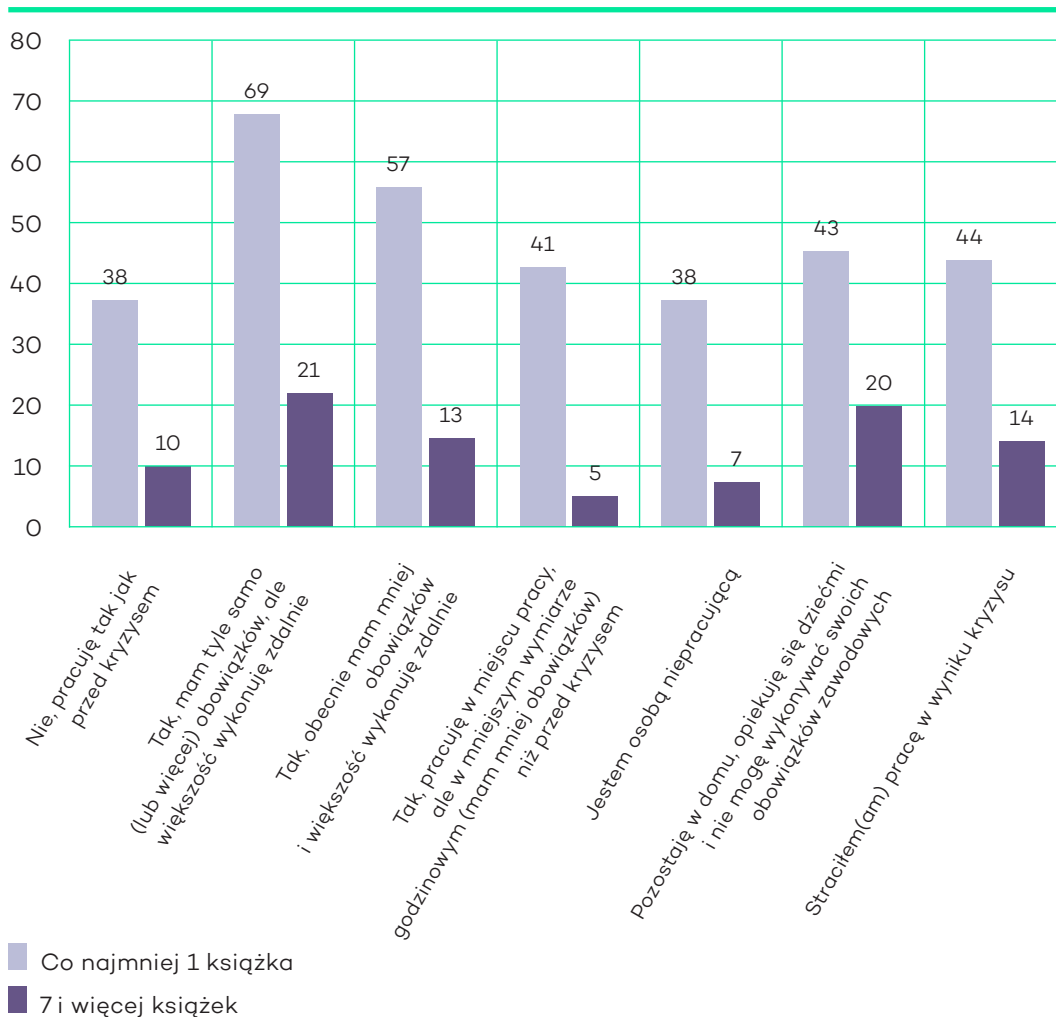
WYKRES 3. Źródła pochodzenia książek czytanych w formatach cyfrowych, N2019=73, N2020=45 (w procentach)

Źródło: Biblioteka Narodowa

Niewątpliwie bardzo ważnym, jeśli nie najważniejszym czynnikiem mającym wpływ na codzienne życie w 2020 roku była pandemia COVID-19, powodująca zasadnicze zmiany w dotychczasowym funkcjonowaniu praktycznie wszystkich instytucji, w tym szkół i miejsc pracy. Nie kwestionując bezprecedensowego charakteru tych zmian, warto jednak zaznaczyć, że nie wszystkich dotknęły one w równym stopniu i w ten sam sposób. Sposób pracy w czasie pandemii jest związany z wykształceniem i typem dotychczas wykonywanych obowiązków zawodowych – w większości przypadków pracy fizycznej nie da się wykonywać zdalnie, z kolei praca z komputerem mogła przejść w tryb zdalny. Trudne doświadczenia 2020 roku pokazały, że nawet część edukacji szkolnej czy akademickiej z technicznego punktu widzenia może – oczywiście nie bez poważnych strat na wielu polach – odbywać się zdalnie.

WYKRES 4. Sytuacja zawodowa w czasie pandemii (pyt. Czy w czasie pandemii COVID-19 zmienił(a) Pan(Pani) swój tryb pracy?) a czytanie książek, N=2015 (w procentach)

Źródło: Biblioteka Narodowa

Poszukując odpowiedzi na pytanie o związek czytelnictwa z sytuacją zawodową w czasie pandemii, należy odnotować, że **najmniej czytelników książek jest wśród osób bezrobotnych oraz tych, których tryb pracy nie zmienił się pod wpływem pandemii, najwięcej zaś wśród osób, które pracują zdalnie i mają tyle samo lub więcej obowiązków zawodowych co przed pandemią, przy czym aż co piąta osoba należąca do tej grupy przeczytała co najmniej 7 książek w ciągu roku.**

Wydaje się zatem, że **to jednak nie pandemia w pierwszej kolejności decyduje o postawach lekturowych Polaków, lecz nadzwyczajne okoliczności przez nią powodowane wyostwiają jedynie różnice społeczne widoczne już wcześniej.**

Jeśli wziąć pod uwagę fakt, że pewne formy uczestnictwa w kulturze już od dawna realizowano za pośrednictwem internetu, należy stwierdzić, że pandemia w tej dziedzinie nie spowodowała fundamentalnych zmian. Nieznacznie wzrosła intensywność niektórych sposobów korzystania z treści udostępnianych w formie cyfrowej, jak oglądanie filmów i seriali, słuchanie muzyki, oglądanie teledysków i koncertów, granie w gry komputerowe, a także czytanie e-booków. Nieco częściej niż przed pandemią książki na ekranach komputerów i urządzeń mobilnych czytały osoby uczące się (i to zarówno w związku z nauką, jak i poza obowiązkiem szkolnym). Ta stosunkowo niewielka skala zmian wynika prawdopodobnie z tego, że społeczne wzorce tych praktyk ukształtowały się znacznie wcześniej. Dynamikę wzrostu zainteresowania muzyką, serialami i filmami dostępnymi w formie streamingu można rozumieć tyleż jako rezultat wymuszonego pandemią częstszego przebywania w domu, ile jako konsekwencję takich nienowych zjawisk, jak kryzys tradycyjnie pojętej telewizji czy zmiany w sposobie dystrybucji nagrań muzycznych.

SPOŁECZNE ŻYCIE KSIĄŻKI

Podobnie jak w poprzednich latach badanych pytano o sposoby pozyskiwania czytanych przez nich książek. W zdecydowanej większości (97%) były to książki drukowane – źródła takich właśnie lektur prezentujemy poniżej.

W 2020 roku papierowe książki do czytania Polacy przede wszystkim kupowali. Ten najważniejszy od lat sposób pozyskiwania książek² szczególnie chętnie wybierany

² G. Straus, K. Wolff, S. Wierny, *Czytanie, kupowanie, surfowanie*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2008, s. 54–57. *Stan Czytelnictwa w Polsce w 2019 roku. Wstępne wyniki*. I. Koryś, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce 2018*; <https://www.bn.org.pl/download/document/1553438768.pdf>, s. 3. I. Koryś, D. Michalak, Z. Zasacka, R. Chymkowski *Stan czytelnictwa w Polsce w 2017 roku*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2018; <https://www.bn.org.pl/download/document/1529572435.pdf>. I. Koryś, J. Kopeć, Z. Zasacka, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2017, s. 40–65. Badania czytelnictwa młodzieży szkolnej dowiodły, że zakupy są najważniejszym źródłem książek czytanych poza obowiązkami edukacyjnymi, natomiast lektury szkolne są pozyskiwane z bibliotek, przede wszystkim szkolnych, por. Z. Zasacka, *Czytelnictwo młodzieży szkolnej 2017*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2021, nr 51, s. 67–69; https://rocznik.bn.org.pl/upload/pdf/90455_Rocznik-51-Zasacka-s-11-242%20.pdf.

jest przez osoby w wieku 18–69 lat (51% z nich kupiło co najmniej jedną książkę). **Książki najczęściej kupują czytelnicy lubiący czytać (87%), z wyższym wykształceniem (60%), lepiej oceniający swoją sytuację materialną, a także mający już w domu spore księgozbiory, liczące więcej niż 100 woluminów.** Zakupy, zwłaszcza w okresie pandemii, były sposobem pozyskiwania książek, który można było zrealizować bez wychodzenia z domu. Ta forma zdobywania lektur dotyczy przede wszystkim książek niedawno wydanych i nowości, choć oczywiście obieg antykwaryczny w sieci jest również obecny. W porównaniu z rokiem 2019 obserwujemy istotny statystycznie (4%) wzrost popularności zakupów (zob. Wykres 6), a zatem nawet czasowe zamknięcie księgarni z powodu pandemii mogło zostać zastąpione poprzez zakupy wysyłkowe.

Dwa kolejne pod względem popularności źródła lektur książkowych to te, którym w największym stopniu towarzyszy bezpośrednia interakcja społeczna z osobami z bliskiego otoczenia. Są to prezenty książkowe (34%) i pożyczanie od rodziny lub znajomych (32%). Pozainstytucjonalne sposoby bezpośredniej wymiany książkowej czy dzielenia się nimi są ważnym świadectwem przekonania, że bliskie nam osoby interesują się książkami, lubią je czytać albo nawet, jeśli nie są entuzjastami czytania na co dzień, nasza oferta lektury może je zainspirować i do niego zachęcić.

Wśród czytelników, w otoczeniu których najwięcej jest osób zdecydowanych podarować książkę oraz najczęściej pojawiają się okoliczności sprzyjające takim darom, dominują osoby najlepiej oceniające swoją sytuację materialną, mające wolne zawody, specjaliści, osoby pochodzące ze środowiska wielkomiejskiego, częściej są to też kobiety niż mężczyźni.

Wśród czytelników częściej znajdują się osoby lubiące czytać, jednak co piąty czytelnik deklaruje obojętny emocjonalnie stosunek wobec czytania. 35% takich osób zostało zachęconych do lektury właśnie przez prezent książkowy.

Pożyczanie książek od innych to praktyka popularna w różnych środowiskach społecznych (średnio 34% wśród ogółu czytelników), respondenci chętnie dzielą się różnymi książkami i z różnych powodów – robią to nawet osoby, które specjalnie nie lubią czytać, osoby mieszkające i w wielkich miastach, i na wsi. Mniej licznie (16%) niż pozostali pożyczły od kogoś książkę do czytania osoby, które najlepiej oceniły swoją sytuację finansową.

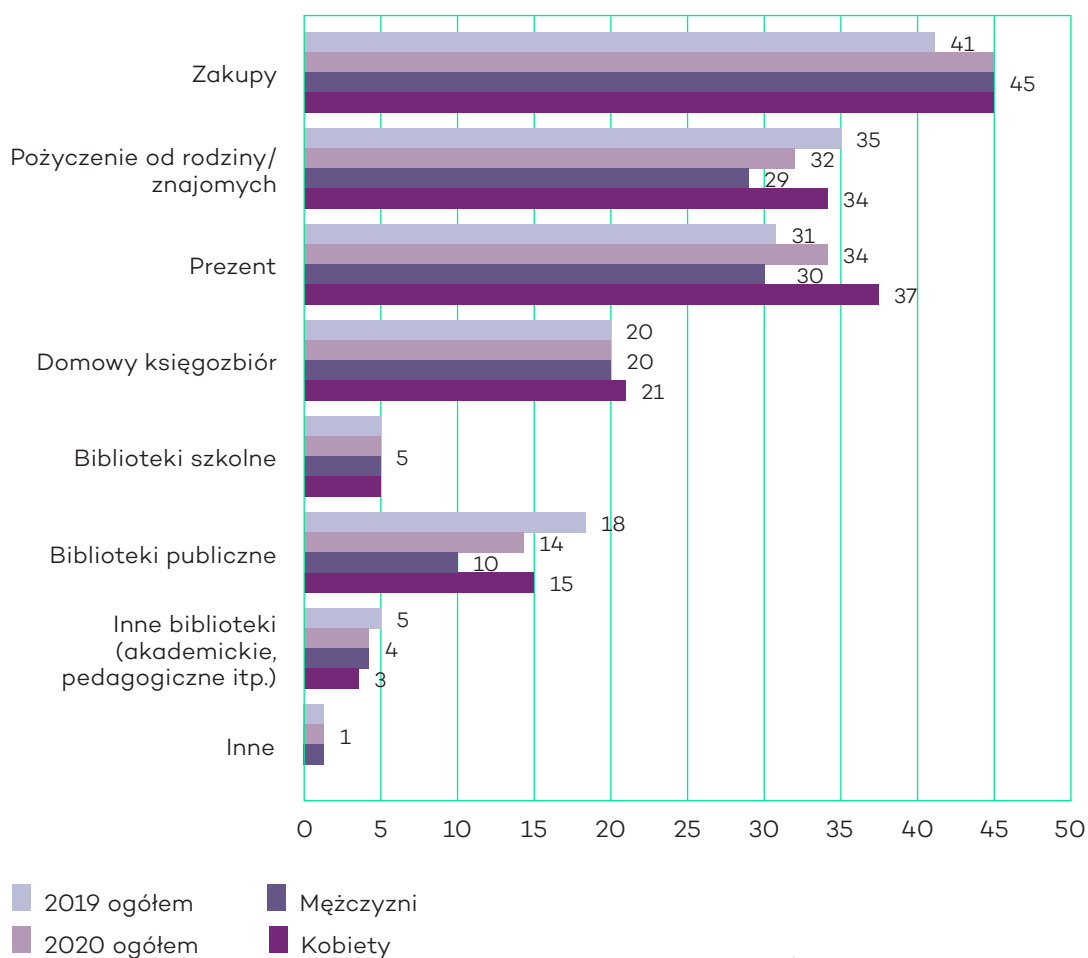
Co piąty czytelnik znalazł książkę w domowej biblioteczce – były to osoby zarówno czytające dużo, lubiące to robić, mające zasobne domowe księgozbiory, jak i czytelnicy posiadający skromne kolekcje książek, czytający mało i bez szczególnej przyjemności. Częściej niż pozostali czytelnicy po książki dostępne w domu sięgały osoby w wieku 60+ (28%), osoby nieaktywne zawodowo (co trzeci rencista i emeryt), natomiast najrzadziej robotnicy (11%).

Biblioteki (różnych typów) jako źródło czytanych książek ulokowały się na dalszym miejscu pod względem popularności. W bibliotekach publicznych, z powodu zamknięcia części w czasie pandemii, zaopatrywało się w lektury 14% czytelników. Z takich bibliotek liczniej korzystały kobiety (15%) niż mężczyźni (10%) oraz czytelnicy najstarsi,

po 70 roku życia (21%) niż osoby młodsze (zob. Wykres 5 i 6). Wypożyczający książki z bibliotek publicznych to osoby wywodzące się z różnych środowisk społecznych i wykonujące różne zawody, ale przede wszystkim lubiące czytać. W porównaniu z rokiem poprzednim, w czasie pandemii, kiedy wystąpiły przerwy w otwartym dostępie do bibliotek publicznych, odnotowano jednak stosunkowo niewielki (4%) spadek odsetka czytelników pożyczających z nich czytane książki.

Biblioteki szkolne stanowiły źródło lektur tylko dla 5% czytelników. Młodzież ucząca się objęta badaniem (stanowiąca 8% czytelników i 4% ogółu badanych osób) wyróżniła się charakterem czytanych książek, w efekcie czego w szczególny sposób uczestniczyła w społecznym obiegu książki. Uczniowie czytający przede wszystkim lektury szkolne najczęściej wypożyczali potrzebne książki z bibliotek szkolnych (37% nastolatków w wieku 15–18 lat deklarujących czytanie książek), najrzadziej zaś korzystali z domowych księgozbiorów. Nastoletni czytelnicy rzadziej też niż pozostali badani kupowali czytane pozycje bądź zostali dodatkowo zachęceni do lektury przez osoby, które im pożyczyły albo podarowały książki.

WYKRES 5. Źródła pochodzenia co najmniej jednej przeczytanej książki drukowanej na papierze w 2019 i 2020 roku oraz według płci czytelników książek w 2020 roku, N2019=1165; N2020=853 (w procentach)

Źródło: Biblioteka Narodowa

Korzystano ponadto z bibliotek pedagogicznych, akademickich i naukowych (4% czytelników wypożyczyło z nich książki). Był to szczególny rok akademicki, wielu studentów z racji pandemicznych obostrzeń i zdalnych zajęć musiało pozostać w domu, z dala od uczelni – jednak odsetek użytkowników takich bibliotek nie uległ zmianie. Z bibliotek naukowych korzystały przede wszystkim osoby uczące się, mające wolne zawody, specjaliści.

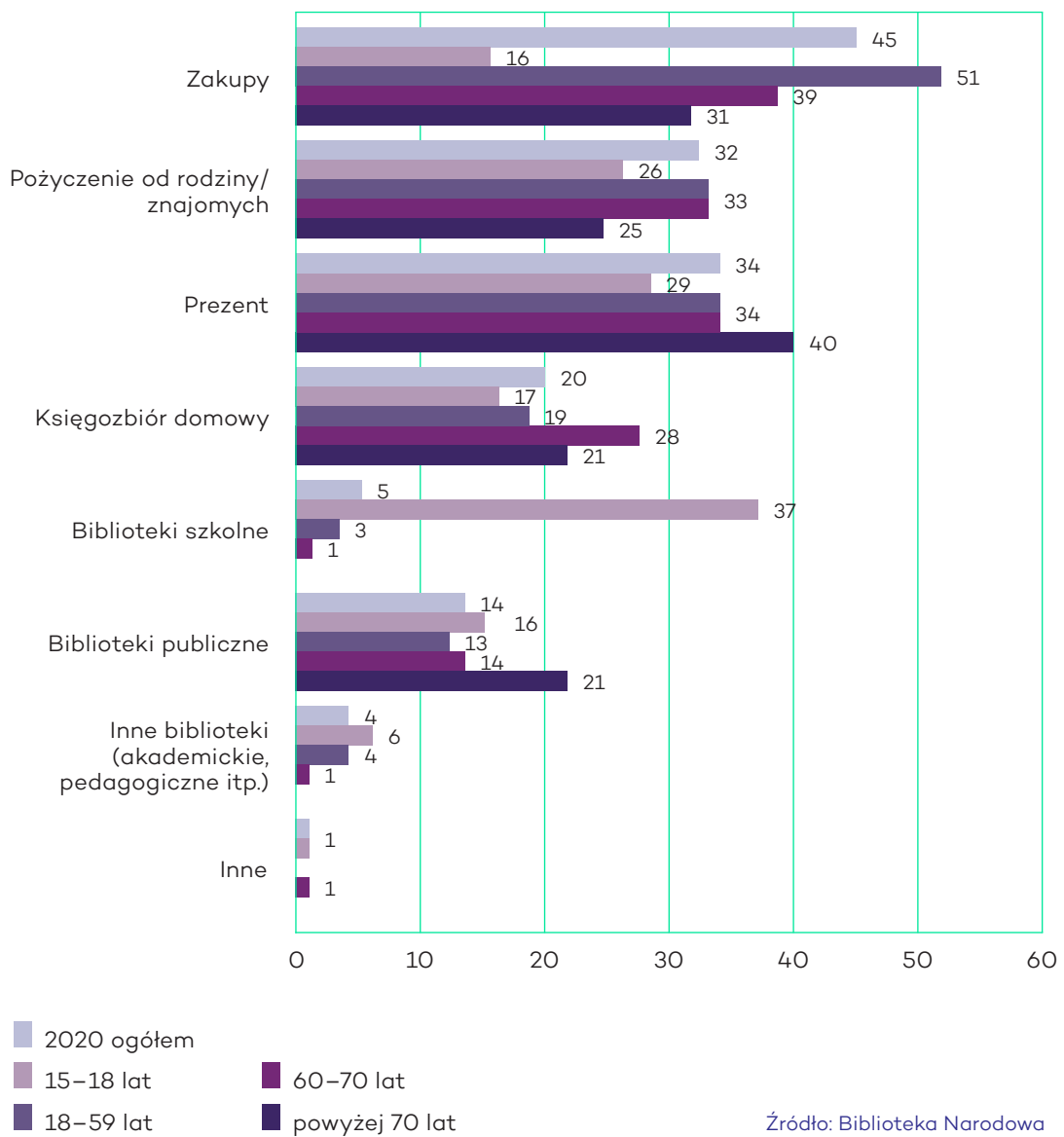
Jeden z tematów badania dotyczył źródeł wiedzy o czytanych książkach. Respondenci odpowiadali, w jaki sposób dowiedzieli się o książkach, które czytali. Zdecydowanie najważniejsza była komunikacja z innymi osobami z bliskiego otoczenia – znajomymi (49%) i z członkami rodziny (38%) (zob. Wykres 7). Społeczny obieg książki rozpoczynają relacje społeczne i decydujące jest to, na ile rozmowa o książce może być w nich obecna. Starsze osoby, mające więcej niż 60 lat, częściej dowiadują się o książkach od rodziny (48%), rzadziej od znajomych (38%). Osoby najmłodsze, w wieku 15–24 lat, rzadziej od starszych (skorzystało z rad kogoś z rodzinnego kręgu tylko 29% badanych w tym wieku) – częściej na ich kulturę czytelniczą mają wpływ inni dorośli (32%), np. nauczyciele akademicy lub szkolni. Posiadanie zasobnych (powyżej 200 woluminów) domowych biblioteczek towarzyszy też częstszej rozmowie z rodziną o książkach, które warto czytać. Inaczej układają się sieci relacji społecznych w wielkich niż w małych miastach, gdzie znajomi najmocniej wpływają na wybory lekturowe. Podobnie osoby z wyższym wykształceniem, sprawujące kierownicze stanowiska oraz najlepiej oceniające swoją sytuację materialną, częściej budują swoją obecną kulturę czytelniczą w oparciu o relacje przyjacielskie niż pozostałe osoby.

Internetowe informacje o książkach (recenzje, opinie czytelników, strony internetowe wydawnictw itp.) były pomocne w podjęciu decyzji o lekturze dla 23% czytelników, zwłaszcza takich, którzy deklarowali, że bardzo lubią czytać (34%) oraz mających wyższe wykształcenie (34%). Internet jako źródło wiedzy o książkach jest częściej pomocny w wyborze lektury osobom będącym w wieku 18–59 lat, aktywnym zawodowo, spędzającym więcej czasu w sieci. Młodzież szkolna objęta prezentowanym badaniem czytelnictwa dorosłych Polaków w wieku powyżej 15 roku życia, w odróżnieniu od deklaracji uczniów uczestniczących w ogólnopolskim, reprezentatywnym badaniu młodzieży szkolnej w wieku 15–16 lat³, tylko marginalnie (5%) kierowała się wiadomościami zaczerpniętymi w sieci przy wyborze czytanej książki. Badanie społecznego zasięgu książki z 2020 roku uchwyciło przede wszystkim czytanie książek w ramach obowiązku szkolnego, natomiast lektury spontaniczne częściej są stymulowane przez informacje pochodzące z sieci lub rozmowy z kolegami⁴.

³ W badaniu czytelnictwa gimnazjalistów zrealizowanym w 2017 roku wiadomości o książkach znalezione w internecie były najczęściej wskazywanym źródłem informacji o lekturze czytanej w czasie wolnym, por. Z. Zasacka, *Czytelnictwo młodzieży szkolnej 2017*, wyd. cyt., s. 60–63.

⁴ Tamże, s. 62–66.

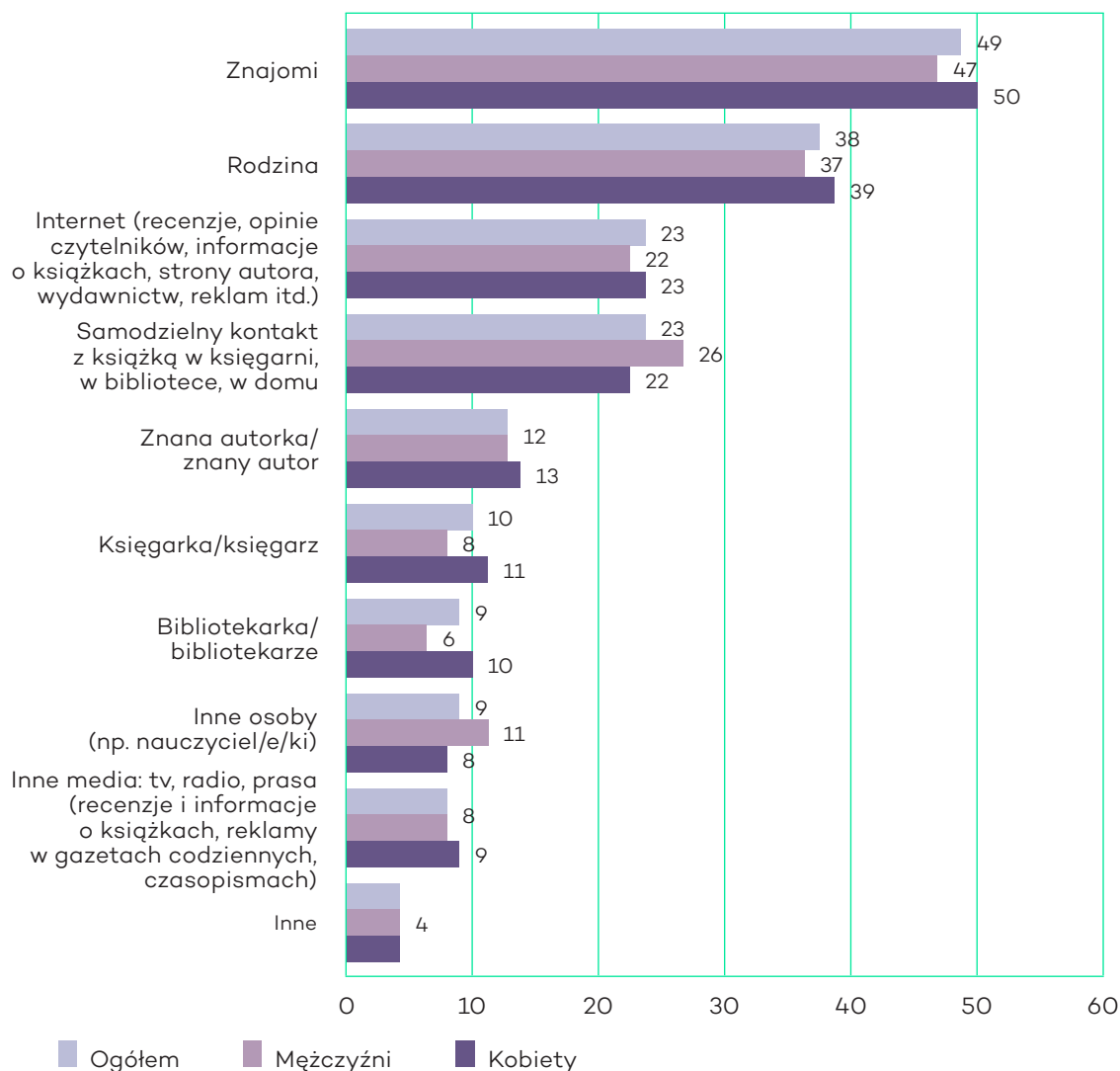
WYKRES 6. Źródła pochodzenia co najmniej jednej przeczytanej książki drukowanej na papierze w 2020 roku oraz według wieku czytelników książek, N=853 (w procentach)

Należy odnotować, że przy podejmowaniu decyzji dotyczącej wyboru książek, co dziesiąta czytelniczka i 6% czytelników zasięgnęło rady u bibliotekarki lub bibliotekarza (zob. Wykres 7) – i to na tyle skutecznej, że podjęto lekturę wskazanej książki. Rady były przydatne zwłaszcza dla nastoletnich czytelników (16% w wieku 15–18 lat) i osób starszych, w wieku powyżej 70 roku życia (19%).

Część osób kierowała się przy wyborze lektury wcześniejszym doświadczeniem: 12% czytelników sięgnęło po czytaną w 2020 roku książkę ze względu na konkretnego, znanego już autora. Były to osoby z różnych środowisk i o różnych gustach, wyróżniała je wysoka ocena własnej sytuacji materialnej (24%) oraz pozytywny stosunek emocjonalny do czytania książek (lubi czytać – 20%, a bardzo lubi – 34%).

WYKRES 7. Płeć czytelników a źródła informacji o czytanych książkach, N=853 (w procentach)

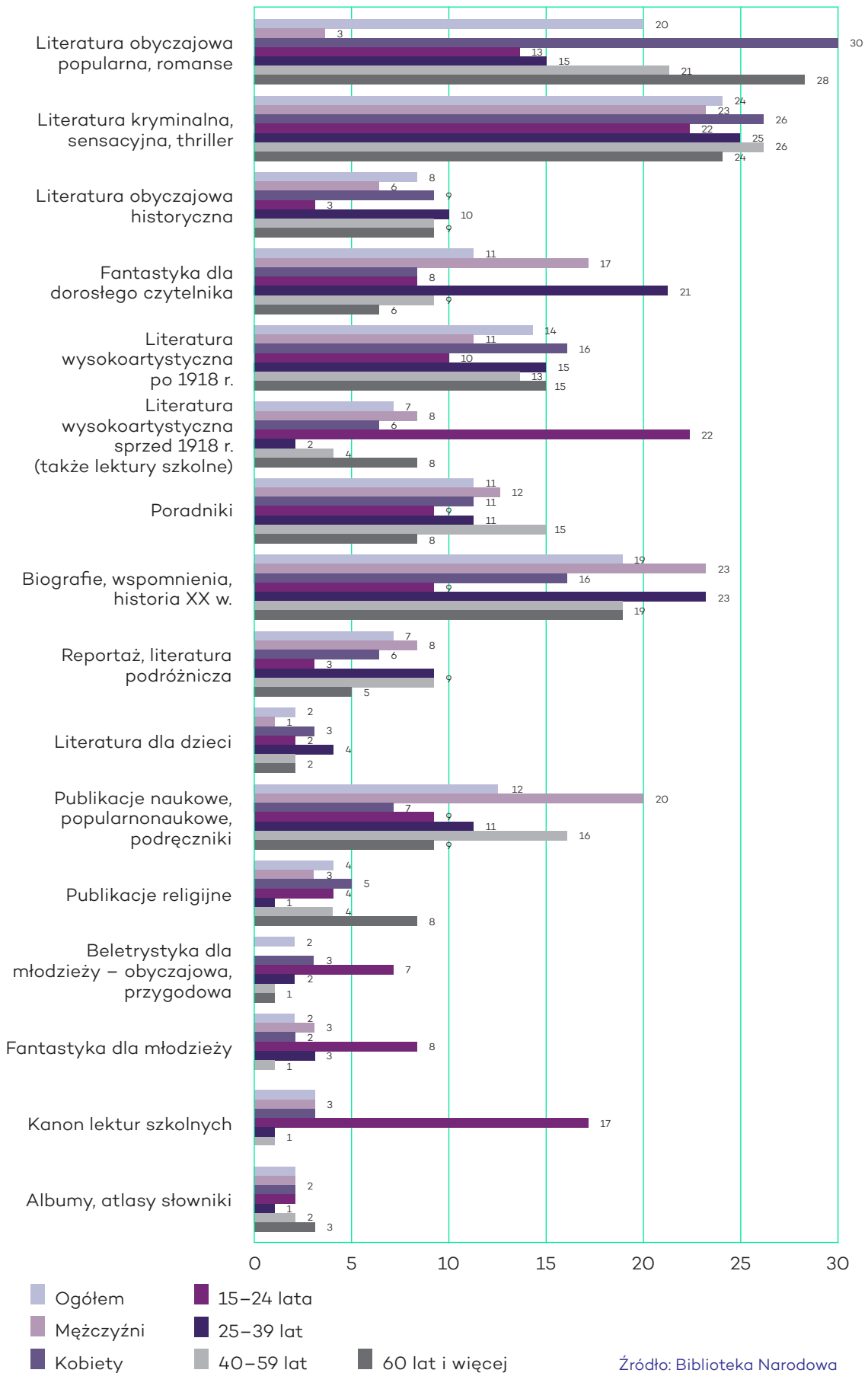
Źródło: Biblioteka Narodowa

SPOŁECZNE WYMIARY LEKTUR KSIĄŻKOWYCH

Analizowane wybory lekturowe Polaków dotyczą wszystkich książek: czytanych z własnego wyboru oraz w ramach obowiązków edukacyjnych i zawodowych. W przypadku niektórych czytelników obie te sytuacje komunikacji czytelniczej będą się pokrywać, stanowiąc – funkcjonujące niejako równoległe – odrębne źródła lektur książkowych. Uczeń nieczytający żadnych książek poza szkołą, jako jedyny kontakt z książką wymieni z kolei lekturę podręcznika szkolnego.

Poszukując istotnych statystycznie wskaźników rzutujących na społeczno-demograficzne uwarunkowania preferencji czytelniczych, zauważamy, jak różne wybory lekturowe i różne typy książek są określane przez pozycje społeczne odbiorców. Warto zatem przyrzeć się, jak pozycja społeczna czytelników może wpływać na ich decyzje dotyczące typów wybieranych książek (analizujemy pozycje, które zdobyły publiczność czytelniczą licząc powyżej 5% ogółu osób deklarujących czytanie książek).

WYKRES 8. Płeć i wiek czytelników a typy czytanych książek, N=853 (w procentach)

Źródło: Biblioteka Narodowa

- **Najbardziej „demokratycznym” typem, to znaczy czytany niezależnie od zajmowanej pozycji społecznej, jest literatura sensacyjno-kryminalna – najchętniej** wybierany przez Polaków typ książek. Wyjątek stanowią nastoletni czytelnicy (w wieku 15–18 lat) objęci badaniem, którzy czytali przede wszystkim lektury szkolne oraz beletrystykę dla młodzieży.
- **Popularna literatura obyczajowo-romansowa, a także powieści obyczajowe z nastoletnimi protagonistami – to przede wszystkim wybór kobiety i dziewczęcy:** w przypadku dorosłych respondentów 30% czytelniczek i tylko 3% czytelników deklarowało lekturę takiej prozy, wśród młodzieży są to wybory wyłącznie dziewcząt. Literaturę obyczajową chętniej czytały kobiety starsze, po 60 roku życia i mające średnie wykształcenie.
- **Fantastyka dla dorosłych (fantasy, science fiction i in.) z kolei czytana jest dwukrotnie częściej przez mężczyzn, zwłaszcza w wieku 25–39 lat.**

W badaniu wyodrębniono dwa typy **literatury wysokoartystycznej**: wydaną przed i po 1918 roku. W efekcie tego podziału zostały wydzielone:

- **Klasyka, literatura dawna, która była przede wszystkim czytana przez młodzież szkolną** (stanowiła 38% wyborów takich czytelników). **Poza obowiązkiem szkolnym natomiast była wybierana z reguły przez najstarszych czytelników, w wieku powyżej 70 lat** (11% czytelników będących w tym wieku wymieniło takie książki, a tylko 3% osób młodszych, w wieku 18–59 lat, zadeklarowało czytanie klasyki, w tym głównie polskiej).
- **Współczesna literatura wysokoartystyczna**, szczególnie ta najnowsza, była skromnie reprezentowana w wyborach lekturowych, choć dwoje autorów – Olga Tokarczuk i Szczepan Twardoch – stanowiło wyjątek i zyskało masową publiczność czytelniczą. **Wybór ambitniejszej literatury określał przede wszystkim poziom wykształcenia – co piąta osoba z wyższym wykształceniem i co dziesiąta mająca wykształcenie zasadnicze zawodowe zadeklarowała czytanie takiej literatury.**
- **Literatura non-fiction**, a zwłaszcza typ książek, wśród których znalazły się biografie i wspomnienia, publicystyka i historia XX wieku, **to częściej męskie wybory lekturowe.** Nastoletni czytelnicy nie są zainteresowani lekturą dotyczącą współczesnych problemów: **żaden badany w wieku 15–18 lat nie sięgnął po książki podróżnicze i reportaże, a narracje o XX wieku i biografie też stanowiły margines ich wyborów czytelniczych.** Te ostatnie to natomiast – obok kryminałów oraz fantastyki dla dorosłych – najbardziej interesujący typ książek dla młodych dorosłych, w wieku 25–39 lat.
- Czytane **poradniki** posiadały bogate spektrum tematyczne, znajdowały też odbiorców zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn. Większe szanse na bycie czytelnikami takich książek mieli respondenci z wyższym wykształceniem, za to rzadziej były to osoby starsze, po 60 roku życia.

- **Literatura naukowa i upowszechniająca wiedzę oraz wszelkie podręczniki** to wybór czytelniczy znacznie częściej wskazywany przez mężczyzn oraz osoby młode, zwłaszcza w wieku 18–25 lat.

PODSUMOWANIE – PREFERENCJE CZYTELNICZE POLAKÓW

Szczegółowa analiza wyborów lekturowych Polaków w 2020 roku – obserwowanych na tle pomiarów z wcześniejszych lat – pozwala określić, jakie tytuły potrafią zainteresować szerszą publiczność czytelniczą. Rezultaty badania społecznego zasięgu książki pomagają opisać zjawiska o masowym zasięgu, ale też wychwycić niuanse i odcienie w preferencjach czytelniczych polskich czytelników. Ostatni sezon czytelniczy to, z uwagi na czas pandemii, rok wyjątkowy, niosący drastyczne doświadczenia i ograniczenia obejmujące całe społeczeństwo, zmiany w organizacji pracy, nauki, komunikacji i usług. Wszystkie te przeżycia i wymogi miały wpływ na naszą codzienność, również na ilość wolnego czasu i sposób jego wykorzystania, w tym na czytanie książek. Trudno wskazać, czy odbiły się na konkretnych zainteresowaniach czytelniczych. Szczegółowa mapa preferencji lekturowych Polaków wskazuje jednak na obecność bogatej reprezentacji poradników uczących samokontroli i dochodzenia do dobrostanu, a taka potrzeba czytelnicza może mieć związek z warunkami życia w pandemii.

WYBORY CZYTELNICZE

Oceniając wybory lekturowe 2020 roku widoczna jest kontynuacja trendów z lat wcześniejszych. Nie odnotowano żadnych wydarzeń czytelniczych, to jest nowych książek i autorów, którzy zdobyliby masową publiczność czytelniczą. Dwoje polskich autorów – Olga Tokarczuk i Remigiusz Mróz – już drugi rok z rzędu otwiera listę najpoczytniejszych autorów, mając najwięcej czytelników.

Mróz lokuje się już czwarty rok w pierwszej piątce najpopularniejszych pisarzy i jest obecnie bezkonkurencyjnym liderem. Jest to autor najchętniej czytanej przez Polaków i bardzo bogato reprezentowanej w wyborach czytelniczych literatury sensacyjno-kryminalnej.

Na mapie czytanych tytułów zwraca uwagę obecność kilkudziesięciu rodzimych pisarzy i pisarek, z których wielu dopiero niedawno pojawiło się na rynku wydawniczym. Autorzy ci potrafią rywalizować z literaturą obcą, nie obawiając się modnych ostatnio odmian gatunku: kryminału noir, thrillera psychologicznego, powieści sensacyjno-szpiegowskiej, kryminału podejmującego problemy społeczne itp.

Równolegle ujawnia się coraz wyraźniej swoiste osamotnienie Olgi Tokarczuk, jako autorki mającej masową publiczność czytelniczą i jednocześnie przypisywanej do literatury uznawanej przez znawców za wysokoartystyczną.

TABELA 7 Najpoczytniejsi autorzy według liczby czytelników w latach 2012–2020

	ogólnopolski, reprezentatywny sondaż czytelnicy (kolejność najpoczytniejszych autorów według liczby czytelników)							
miejsce	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	Henryk Sienkiewicz	Henryk Sienkiewicz	E. L. James	Henryk Sienkiewicz	Stephen King	Henryk Sienkiewicz	Remigiusz Mróz	Remigiusz Mróz
2	Adam Mickiewicz	E. L. James	Henryk Sienkiewicz	Stephen King	Henryk Sienkiewicz	Remigiusz Mróz	Olga Tokarczuk	Olga Tokarczuk
3	Stephenie Meyer	Stephen King	Stephen King	Paula Hawkins	Remigiusz Mróz	Stephen King	Stephen King	Stephen King
4	J. K. Rowling	Dan Brown	Dan Brown	E. L. James	Adam Mickiewicz	J. K. Rowling	Henryk Sienkiewicz	Harlan Coben
5	Dan Brown	Adam Mickiewicz	Andrzej Sapkowski	J. K. Rowling	Dan Brown	Harlan Coben	Adam Mickiewicz	Adam Mickiewicz
6	Paulo Coelho	Harlan Coben	Adam Mickiewicz	Katarzyna Bonda	Nicholas Sparks	George R. R. Martin	Andrzej Sapkowski	Henryk Sienkiewicz
7	Stephen King	Danielle Steel	Bolesław Prus	Danielle Steel	Katarzyna Bonda	E. L. James	Katarzyna Bonda	Andrzej Sapkowski
8	Stieg Larsson	Paulo Coelho	George R. R. Martin	Adam Mickiewicz	Stephenie Meyer	Adam Mickiewicz	Katarzyna Grochola	Szczepan Twardoch
9	Bolesław Prus	Stefan Żeromski	Katarzyna Michalak	Stephenie Meyer	Paula Hawkins	Paula Hawkins	Blanka Lipińska	E. L. James
10	Małgorzata Kalicińska	Joanna Chmielewska	Stieg Larsson	Paulo Coelho	Agatha Christie	Danielle Steel	B. A. Paris	Jo Nesbø
11	Danielle Steel	J. R. R. Tolkien	Stephenie Meyer	Dan Brown	E. L. James	Andrzej Sapkowski	Bolesław Prus	J. K. Rowling
12	George R. R. Martin	George R. R. Martin	J. K. Rowling	Joanna Chmielewska	Jo Nesbø	Katarzyna Bonda	Heather Morris	Blanka Lipińska
13	Katarzyna Grochola	Katarzyna Grochola	Agatha Christie	Katarzyna Grochola	Joanna Chmielewska	Nicholas Sparks	Danielle Steel	Heather Morris
14	Harlan Coben	Andrzej Sapkowski	Harlan Coben	Nicholas Sparks	J. K. Rowling	Katarzyna Michalak	Jakub Żulczyk	Michaił Bułhakow
15	J. R. R. Tolkien	Bolesław Prus	Danielle Steel	Bolesław Prus	Katarzyna Grochola	Stefan Żeromski	Harlan Coben	Camilla Läckberg
16	Nora Roberts	Katarzyna Michalak	Nora Roberts	ks. Jan Kaczkowski	Stefan Żeromski	J. R. R. Tolkien	Jo Nesbø	Katarzyna Nosowska
17	Joanna Chmielewska	Stephenie Meyer	Katarzyna Grochola	George R. R. Martin	Andrzej Sapkowski	Katarzyna Grochola	Katarzyna Michalak	Wojciech Chmielarz
18	Andrzej Sapkowski	J. K. Rowling	Małgorzata Kalicińska	Małgorzata Kalicińska	Camilla Läckberg	Bolesław Prus	Stefan Żeromski	Sofokles
19	Agatha Christie	Agatha Christie	Joseph Murphy	Joseph Murphy	Fiodor Dostojewski	Waris Dirie	E. L. James	Bolesław Prus
20	Juliusz Słowacki	Małgorzata Kalicińska	Maria Rodziewiczówna	Stefan Żeromski	Zygmunt Miłoszewski	Jakub Żulczyk	J. K. Rowling	Carlos Ruiz Zafón
21	Maria Czubaszek	Danuta Wałęsa	Nicholas Sparks	Monika Szwaja	Katarzyna Michalak	Szczepan Twardoch	Joseph Murphy	Dan Brown
22	Sofokles	Stieg Larsson	Camilla Läckberg	Andrzej Sapkowski	Carlos Ruiz Zafón	Joanna Chmielewska	J. R. R. Tolkien	Alicja Sinicka
23	Małgorzata Musierowicz	Aleksander Kamiński	Margit Sandemo	Helen Fielding	Mario Puzo	Heather Morris	Joanna Chmielewska	Yuval Noah Harari
24	Danuta Wałęsa	Nicholas Sparks	Paulo Coelho	Jojo Moyes	George R. R. Martin	Fiodor Dostojewski	Marek Krajewski	Katarzyna Grochola
25	John Grisham	Monika Szwaja	Stefan Żeromski	Eliza Orzeszkowa	J. R. R. Tolkien	Agatha Christie	Graham Masterton	Donald Tusk
26	E. L. James	Camilla Läckberg	Robert Ludlum	Agatha Christie	Bolesław Prus	Katarzyna Nosowska	Fiodor Dostojewski	Guillaume Musso
27	Stefan Żeromski	Carlos Ruiz Zafón	Waris Dirie	Sofokles	Stieg Larsson	Stieg Larsson	Mariusz Szczygieł	Zygmunt Miłoszewski
28	Aleksander Kamiński	Jo Nesbø	John Grisham	Umberto Eco	Danielle Steel	Olga Tokarczuk	Katarzyna Puzyńska	Danielle Steel
29	Wojciech Cejrowski	Sofokles	Joanna Chmielewska	Wojciech Cejrowski	Joseph Murphy	Sofokles	George Orwell	J. R. R. Tolkien
30	Michaił Bułhakow	Beata Pawlikowska	Monika Szwaja	Michaił Bułhakow	Harlan Coben	Nora Roberts	Sebastian Fitzek	Laila Shukri

Źródło: Biblioteka Narodowa

Henryk Sienkiewicz, klasyk będący do tej pory zawsze w szerokim obiegu czytelnym, i to nie tylko wymuszonym szkolnym obowiązkiem, przez lata konkurujący ze współczesnymi bestsellerami, powoli traci swoją popularność. Jest to następstwem szerszego procesu stopniowego kurczenia się grona osób czytających literaturę dawną na rzecz pokolenia ograniczającego wybór tego typu lektur do szkolnego kanonu.

Trend ten dotyczy nie tylko klasyki, ale też trudniejszej literatury współczesnej, która wymyka się ograniczeniom gatunkowym, prostocie języka i oczekiwaniom masowego czytelnika. Najnowsza literatura piękna artystyczna, także nieobecna w szkolnych programach nauczania, staje się coraz bardziej elitarna.

Warto jednak odnotować, że jeszcze jeden polski autor – Szczepan Twardoch – zyskał szerszą publiczność czytelniczą, w czym niewątpliwie pomocne były inscenizacje teatralne i ekranizacje telewizyjne jednej z jego powieści.

Literatura fantastyczna dla dorosłych czytelników, mająca swoich stałych zwolenników również wśród młodszych odbiorców, nie zyskała w ostatnim sezonie czytelniczym nowych inspiracji. Jednocześnie osłabło zainteresowanie klasyką, w tym wypadku trylogią J. R. R. Tolkiena – w masowym obiegu pozostaje obecnie tylko Andrzej Sapkowski. Należy jednak wspomnieć o zainteresowaniu czytelników klasyką *science fiction*, w tym także polską. Jest to szerszy trend, w którym powieści postapokaliptyczne i dystopijne zdobywają wielu młodych odbiorców. Mimo to powoli zmniejsza się grupa autorów, zwłaszcza polskich, wybieranych przez czytelników fantastyki. Horrorzy, przede wszystkim kilkadziesiąt powieści Stephena Kinga, nadal nie tracą swoich fanów i wygrywają wśród masowej publiczności czytelniczej z powieściami *fantasy* i *science fiction*.

Widoczne jest duże zainteresowanie literaturą melodramatyczną, która coraz szerzej przejmując różną tematykę i scenerie dla swoich fabuł. W tym gatunku również licznie pojawiają się polskie pisarki, które obok wielu znanych od lat autorów bestsellerów zagranicznych, poszerzają pole tego typu twórczości.

Badanie z 2020 roku wyraźnie uchwyciło poczytność powieści obyczajowej rozgrywanej się w historycznej scenografii, zwłaszcza w czasie II wojny światowej, nawet dotyczącej tematyki obozów koncentracyjnych.

Ostatnia wojna to także temat poważniejszej lektury historycznej, wspomnieniowej, dokumentalnej, która cieszyła się dużym zainteresowaniem czytelniczym. Widoczne były publikacje poświęcone ludobójstwu na Wołyniu.

Literatura niefikcyjna to bardzo ważny obszar czytelniczych preferencji, który stanowi częściej męską domenę. Choć poszczególne tytuły publikacji niefikcyjnych nie mogą konkurować z liczbą czytelników, jaką zdobywają powieści kryminalne czy melodramatyczne, to jednak na mapie wyborów lekturowych zajmują znaczącą przestrzeń, a dla części czytelników najważniejszą.

Szczególnie chętnie z kręgu literatury niebeletrystycznej czytano publikacje poradnikowe i popularnonaukowe zawierające praktyczne porady. Najchętniej i najliczniej wybierano poradniki z psychologii praktycznej czy publikacje przedstawiające różne

propozycje podejścia do codziennego życia i pracy zawodowej, m.in. sugestie dotyczące dróg dążenia do samorozwoju, sposobów osiągnięcia dobrostanu psychicznego, doskonalenia samokontroli bądź umiejętności kontrolowania innych.

Wśród chętnie czytanych publikacji o charakterze reporterskim i wspomnieniowym warto wymienić tematy, które w 2020 roku wyraźnie wyróżniały się: biografie wybitnych kobiet, reportaże z życia w krajach opanowanych przez dyktatury, relacje z ekstremalnych wypraw w zimowe Himalaje czy z doświadczeń osób pełniących obowiązki publiczne – książki Michelle Obamy i Donalda Tuska. Czytelnicy szukali także lżejszej lektury, jak felietony Katarzyny Nosowskiej czy biografie pisarzy i celebrytów.

Publikacje upowszechniające wiedzę dotyczyły częściej nauk ścisłych, szczególnym zainteresowaniem cieszyły się książki naukowca Yuvala Noaha Harariego, dotyczące wielu dyscyplin naukowych i próbujące odpowiedzieć na pytania dotyczące współczesnej cywilizacji.

Zbiór literatury niefikcjonalnej wybieranej przez czytelników, w którym pojawiają się nie tylko nowości, stanowi świadectwo tego, jakie narracje i problemy mogą obecnie zainteresować czytelnika. Nie tylko zatem eskapizm i gra z konwencją, ale też potrzeby poznawcze bądź poszukiwanie drogowskazów motywują do czytania.

O BADANIU

W 2020 roku Biblioteka Narodowa przeprowadziła kolejną edycję badania czytelnictwa książek w Polsce. Badanie to jest realizowane cyklicznie od 1992 roku. Tak jak dotychczas założenia poznawcze badania, zasady doboru próby, a także wstępne hipotezy wraz z ich operacjonalizacją w formie kwestionariusza zostały sformułowane w Pracowni Badań Czytelnictwa BN, realizację badania w terenie zaś powierzono zewnętrznym firmom (Ipsos Sp. z o.o. oraz Kantar Polska S.A.). Każda z nich przeprowadziła wywiady z ok. 1000 respondentów. Podstawę empiryczną niniejszego raportu stanowią zatem wyniki dwóch niezależnych sondaży na ogólnopolskiej próbie reprezentatywnej osób w wieku co najmniej 15 lat, o łącznej liczebności 2015 respondentów, zrealizowane w drugiej połowie listopada 2020 roku. Podobnie jak w poprzednich latach posłużono się metodą CAPI (Computer Assisted Personal Interview). Kwestionariusz składał się z 12 pytań różnego typu: otwartych, półotwartych i zamkniętych.

Badanie, o którym mowa, służy dokonaniu diagnozy najważniejszych zjawisk i trendów występujących w obszarze czytelnictwa książek w Polsce. Jest badaniem socjologicznym, a nie bibliotekoznawczym, tzn. w polu zainteresowań znajdują się tu wszelkie praktyki czytania książek – niezależnie od rodzaju publikacji (literatura piękna, publikacje naukowe i popularnonaukowe, teksty użytkowe itd.), formy edytorskiej (drukowane kodeksy, e-booki) czy źródła pochodzenia (książki kupione, otrzymane w prezencie, pobrane z internetu, pożyczone od znajomych, rodziny czy z bibliotek). Czytanie książek obserwujemy również w kontekście innych praktyk lekturowych, takich jak czytanie tekstów publikowanych w internecie.

Niewątpliwie znaczący wpływ na realizację tej edycji badania miała wyjątkowa, trudna sytuacja spowodowana pandemią koronawirusa COVID-19. Dla badaczy zjawisk społecznych sytuacja ta stanowi nie tylko wielkie wyzwanie organizacyjne, ale

też okazję do sformułowania i empirycznej weryfikacji nowych hipotez. Zachowując najważniejsze pytania kwestionariusza zadawane respondentom w poprzednich latach, dodano takie, których celem była pogłębiona diagnoza ewentualnych zmian postaw lekturowych Polaków w czasie pandemii.

Stan czytelnictwa w Polsce w 2020 roku

Autorzy: Roman Chymkowski, Zofia Zasacka

Projekt graficzny: Waldemar Koralewski, Ela Dajksler | Portlab

www.portlab.pl

Redakcja: Agnieszka Konopka

Skład: Andrzej Dybowski

Copyright © Biblioteka Narodowa, Warszawa 2021

ISBN 978-83-8259-055-5

Biblioteka Narodowa

al. Niepodległości 213

02-086 Warszawa

www.bn.org.pl